

gels, fouragerend op de bessen, uitermate schaars zijn. Men kan zelfs stellen dat zover nog geen waarnemingen bekend zijn van gericht fourageergedrag van een bepaalde soort (SNOW & SNOW, 1988). Het zou volgens ons dan ook "veiliger" zijn de "zaadbomen" te planten in het begraasde perceel, hoog op de helling zodat de zaden ook gravitair kunnen worden verspreid. Het feit dat soorten geïntroduceerd worden is op zich al artificieel, laten ze dan liefst worden ingeplant op een perceel waar de vegetatie nu al zeer dicht aanleunt bij de potentieel natuurlijke vegetatie waar ze deel van uitmaken.

Omwille van de kiemkansen van de zaden lijkt het verstandiger om - zoals in Groot-Brittannië meestal gebeurt - de zaadbomen niet in blok uit te rasteren doch individueel en ver-

volgens nieuwe kiemplanten jaarlijks op te volgen.

De "enige jaren" die de planten in bescherming zouden worden genomen tot ze 1.50m groot zijn kunnen mogelijk wel veel langer duren. Jeneverbessen, opgevolgd vanaf de kiemplant in Old Winchester Hill (GB) zijn in dergelijke beschermde omstandigheden op 15-jarige leeftijd dikwijls maar 15-20 cm hoog. Groeisnelheid en het verband tussen groeisnelheid en afmetingen in "onze" omstandigheden wordt momenteel onderzocht door een heropmeting van de exemplaren betrokken in het onderzoek van LEJEUNE *et al.* (1986) en alle andere in de tussentijd ontdekte levende exemplaren en door coupes te maken van dode exemplaren aanwezig in het struweel op de Sint-Pietersberg, gestorven door overschaduwning. Dit neemt evenwel niet weg dat

er ook indicaties zijn voor een mogelijk (veel) snellere groei (Willy Verbeke, schr. med.).

Met dank aan Willy Verbeke voor het nalezen van dit artikel.

Kris Janssen, Wim Slabbaert

*p.a. Euerardstraat 32 B-9900 Eeklo, België
Tel. 09/377.28.28 Fax 09/378.20.52*

LITERATUUR

- HILLEGERS, H., 1994. "Op de bres voor de Jeneverbes". Herintroductie van de Jeneverbes in Zuid-Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad* 83 (10): 175-178.
- LEJEUNE, M., W. VERBEKE & J. HEYVAERT, 1986. Jeneverbes (*Juniperus communis* L.) op de Sint-Pietersberg (Provincie Luik, België). *Natuurhistorisch Maandblad* 75 (4): 63-68.
- SNOW B. & D. SNOW, 1988. Birds and berries. T. & A.D. Poyser, Calton.

BOEKBESPREKING

LANDSCHAPSWANDELING GRENSMAAS

L. ALLEMEERSCH (red.). Hasselt (België), Provinciaal Natuurcentrum, 1994. 120 blz., afbn. Prijs: Bfr. 150,- (+ Bfr. 30,- verzendkosten) te storten op rek.nr. 000-0400447-31 van het Provinciaal Natuurcentrum, Ontvangsten, Zuivelmarkt 33, 3500 Hasselt o.v.v. "LSW Grensmaas". De publikatie is ook te verkrijgen aan de info-balie van het Provinciaal Natuurcentrum, Zuivelmarkt 33 (Begijnhof) te Hasselt (tel.: 011-210266). Het boekje is verder o.a. te koop in het Bezoekerscentrum De Wissen, Maaspark te Stokkem.

September 1994 verscheen in de reeks "Landschapswandelingen" uitgegeven door het Provinciaal Natuurcentrum te Hasselt (België) de zesde gids die ditmaal, na Alden Biesen (1982), Nieuwenhoven (1985), Rullingen (1987), Hageven (1990) en Bokrijk (1992), geheel gewijd is aan de Grensmaas. Deze "landschapswandeling" is een bijzondere kennismaking met het niet alleen in natuurontwikkelingskringen maar sinds de watersnood rond Kerstmis 1993 inmiddels alom bekende Grensmaasgebied, dat momenteel "dankzij" de nationale ramp in januari/februari 1995 midden in de belangstelling staat. Deze kennismaking is ook daarom juist bij-

zonder omdat het hier nu eens niet om een Nederlands produkt gaat, maar een werk van onze Belgisch-Limburgse collega's dat er wezen mag, zeker als men bedenkt dat het ambitieuze Nederlandse Grensmaasplan in het verleden nogal wat commentaar van Belgische zijde heeft moeten verwerken. Evenals haar vijf voorgangers beschrijft ook deze publikatie weer een karakteristiek Limburgs landschap in al haar facetten: men treft er hoofdstukken aan over het fysisch milieu (hoe is het landschap ontstaan, wat is de bodemgesteldheid) en de waterkwaliteit, over de geschiedenis van het landschap (hoe beïnvloedde de mens het Maasdallandschap), over het biologisch milieu (welke planten, vogels en vissen kunnen er worden waargenomen). Er wordt daarbij vooral nadruk gelegd op de opbouw en het functioneren van het landschap en de ecologische samenhang tussen de verschillende aspecten daarvan.

Het 120 blz. tellende boekje in handig zakformaat en rijk geïllustreerd met talrijke tekeningen en heldere, overzichtelijke kaartjes vormt een rijke, gevisualiseerde bron van informatie voor al diegenen, zowel toeristen, streekbewoners als geïnteresseerde natuurliefhebbers, die nader kennis willen maken met natuur en landschap van een rijk gedifferentieerd grensoverschrijdend gebied.

Deze "Landschapswandeling" is, in tegenstelling tot wat de titel suggereert, geen tocht op zich. De korte en bondige teksten verwijzen wel naar natuurlijke processen, historische informatie, reliëfvormen en planten en dieren die ter plekke waarneembaar zijn. In elk hoofdstukje wordt wel zoveel mogelijk verwezen naar een bepaald traject waarbij staatsgrenzen gelukkig geen rol spelen. Als zodanig is het werk toch ook als een wandelgids te beschouwen. De trajecten liggen zowel in Nederland, België als op de grens en kunnen te voet, per fiets of per kayak afgelegd worden.

De gids wordt afgesloten met een drietal korte uiterwaard-wandelingen. Het betreft hier terreinen die vrij toegankelijk zijn en waar de natuur de laatste decennia nog een kans heeft gekregen. Uiteraard ontbreekt hier de Hochterbampd bij Lanaken niet. Het geheel wordt gecompleteerd met een lijst van geraadpleegde literatuur, een waardevolle aanvulling voor de geïnteresseerde lezer die zich verder wenst te verdiepen in de verschillende aspecten van het Grensmaasgebied.

Ook deze "Landschapswandeling" is evenals haar vijf voorgangers weer een stap in de herwaardering van ons landschappelijk en cultureel erfgoed en nodigt dan ook uit om te gaan kijken.

B.G. Graatsma